

1.02 pregledni znanstveni članek

UDK 929 Broz J. – Tito
94(497.12 Slovenija)"1945/1980"
prejeto: 15. 1. 2004

Andreja Burja

profesorica zgodovine in sociologije, učiteljica v podaljšanem bivanju, OŠ Komenda Moste, Moste 40, SI-1218 Komenda
andreja.burja@siol.net

Obiski Josipa Broza Tita v Sloveniji (1945-1980)

IZVLEČEK

Grad Brdo je bil skupaj s pripadajočim posestvom leta 1947 nacionaliziran in je prešel v last države Federativne ljudske republike Jugoslavije. Pripadel je tedanjemu jugoslovanskemu predsedniku Josipu Brozu Titu, ki ga je vse do smrti uporabljal za svojo letno in protokolarno rezidenco. Tito je na Brdu sprejel številne tuje državnike in diplomate, slovenske in zvezne funkcionarje in različne delegacije. S številnimi zelenimi površinami in lastnim loviščem je posestvo Brdo Titu ponujalo tudi obilo možnosti za sprostitev, zato je tu preživel tudi del prostih dni. Grad Brdo je bil tudi Titova zadnja rezidenca – od tam je januarja 1980 odšel v ljubljanski Klinični center, kjer je 4. maja umrl. Analiza Titovih obiskov v Sloveniji nam pokaže njihovo povezanost in soodvisnost od tedanjega notranje- in zunanjepolitičnega dogajanja.

KLJUČNE BESEDE

Josip Broz Tito, državniški obiski, protokolarna rezidenca

SUMMARY

THE VISITS OF JOSIP BROZ TITO TO SLOVENIA (1945-1980)

The castle Brdo was with its belonging estate in 1947 nationalised and became property of the state of the Federal People's Republic of Yugoslavia. It belonged to the then president of Yugoslavia Josip Broz Tito who used it until his death as his summer and protocol residency. At Brdo, Tito accepted many foreign political leaders and diplomats, Slovene and federal officials, and delegations. The Brdo estate offered with its vast green areas and with its hunting ground, plenty chances for relaxation. Thus, he spent part of his free days at the estate. The Brdo castle was also Tito's last residence – from there he went in January 1980 to the Ljubljana Clinical Centre where he died on May 4th. An analysis of Tito's visits in Slovenia reveals their connectedness and co-dependency on the then internal and external political events.

KEY WORDS

Josip Broz Tito, statesmanlike visits, protocol residency

"Ljubljana, 26. maja – [...] Že v zgodnjih jutranjih urah se je raznesla po mestu novica, da bo prišel v Ljubljano predsednik vlade federativne demokratske Jugoslavije in minister za narodno obrambo, vrhovni poveljnik Jugoslovanske armade, maršal Jugoslavije Josip Broz-Tito. Tok dnevnega življenja se je na mah spremenil",¹ je zapisal Slovenski poročevalec o 25. maju 1945, ko je Josip Broz Tito prvič po letu 1941 prispel v Slovenijo.² Titovi obiski v Sloveniji so v naslednjih letih postali stalnica. Od leta 1945 do 1979 je Slovenijo obiskal približno 162-krat, včasih sam, drugič s tujimi državniki ali delegacijami. Titovi obiski so bili del političnega obredja,³ s katerim se je gradil in vzdrževal njegov kult osebnosti. V 35 letih je obiskal vse slovenske pokrajine, največkrat Gorenjsko, bolj pogosto pa tudi Štajersko in Primorsko.⁴ Kar nekaj podatkov govori o tem, da je Tito v Slovenijo rad prihajal, radi pa so ga sprejemali tudi Slovenci.⁵ Množično so ga sprejemali v različnih tovarnah, mu pripravljali sprejeme na mestnih trgih, bil pa je tudi gost na številnih političnih, kulturnih in športnih prireditvah.

V prvih povojnih letih je Josip Broz Tito sprejemal protokolarne in druge obiske večinoma v vili Bled na Bledu, vsaj po poročanju časopisnih virov, iz njih pa ni mogoče jasno razbrati, če je tudi sam Tito v prvih letih po vojni prebival v vili Bled,⁶ čeprav časopisi kar nekajkrat poročajo, da so različne delegacije obiskale Tita na Bledu. Grad Brdo, ki mu je vojna vihra prizanesla, je bil dobro ohranjen in tudi primeren za bivanje. Leta 1947⁷ je bil nacionaliziran in je skupaj s pripadajočim posestvom pripadel Titu, kljub temu pa se v časopisnih virih še vse do leta 1951 ne omenja kot Titova rezidenca ali kraj protokolarnih sprejemov. Kasneje je iz poročanja časopisov jasno razvidno, da je Tito v času svojih tako zasebnih kot državnih obiskov prebival v gradu Brdo (razen kadar je potoval po Sloveniji).

V gradu je prirejal protokolarne sprejeme pa tudi bolj intimna kosila ali večerje. Večji in bolj sve-

čani sprejemi in večerje so se odvijali v Vili Bled. Za sprejeme tako na Brdu kot v Vili Bled so pritegnili najboljše kuharje, natararje in drugo osebje, ki je v svoji delovni organizaciji dobilo ukaz, da se mora ob določeni uri določenega dne zglasiti na delu, ne glede na svoje običajno delo ali na osebne želje in potrebe. Vsi so šli skozi strogo kadrovsko kontrolo, o tem, kar so videli v času svojega dela, pa doma niso smeli govoriti. Kljub temu pa so zgodbe o Titovem življenju na Brdu krožile med ljudmi. Med glavnimi temami teh zgodb je bilo tudi razkošje rezidence in Titovega življenja na Brdu.

Tito je na Brdo poleg na opravljanje državnih dolžnosti prihajal tudi na oddih. Do leta 1954 je bilo to ponavadi avgusta ali septembra (verjetno je bilo v Titovi glavni letni rezidenci na Brionih avgusta prevroče), kasneje pa tudi v drugih mesecih. V času dopusta je največkrat obiskoval različne gorenjske kraje, planine in doline, kjer se je posvečal lovu. Največ je lovil na Pokljuki, Vršiču, pod Ljubeljem, v Kamniški Bistrici in Kočevju. Na Brdu je imel Josip Broz tudi svoje privatno lovišče, številne lepo urejene zelene površine pa so nudile tudi mnogo drugih možnosti za sprostitve. Na Brdu je Tito nekajkrat preživel tudi prvomajske in novoletne praznike.

Analiza Titovih obiskov in njihovih vsebin v Sloveniji po posameznih obdobjih je pokazala, da ima prav vsako svoje značilnosti, ki odražajo povezanost s tedanjo jugoslovansko in mednarodno politiko.

"Tujega nočemo, svojega ne damo!" (1945-1954)

Obiske Josipa Broza Tita v Sloveniji sta v obdobju od leta 1945 do 1955 najbolj zaznamovala dva dejavnika – nerešeno vprašanje meje z Italijo in informbirojevski spor, ki je Jugoslavijo oziroma njeno vodstvo prisilil, da so se bolj odprli proti zahodu in tam iskali pomoč za izhod iz hude gospodarske situacije, v kateri se je znašla Jugoslavija po sovjetski gospodarski blokadi. Sprememba v jugoslovanski zunanji politiki je dobro razvidna tudi iz obiskov tujih delegacij, ki jih je Tito v tem obdobju sprejel v Sloveniji.

Tito je 1. avgusta 1946 na Bledu sprejel veleposlanika Sovjetske zveze Lavrentijeva, s katerim sta veslala po Blejskem jezeru in si ogledala Blejski otok. Prav tako na Bledu je 21. avgusta sprejel veleposlanika Združenih držav Amerike v Jugoslaviji R. K. Peterssona in vojaškega atašeya polkovnika Patridga, 23. avgusta pa še predstavnik anglo-ameriških novinarjev, ki jim je odgovarjal na vprašanja glede primerov kršitve suverenosti jugoslovanskega ozemlja.⁸

¹ Slovenski poročevalec, 27. 5. 1945, str. 1.

² Pred drugo svetovno vojno je Tito Slovenijo kar nekajkrat obiskal.

³ Burja, *Tito v Sloveniji*, str. 121-123.

⁴ Tito je velikokrat v Slovenijo pripotoval z Brionov v pristanišče Koper, ob tem se je ustavil v teh krajih tudi na krajši obisk.

⁵ Analiza spominov nekaterih Slovencev je pokazala, da je bilo videti ali srečati Tita v živo velika sreča in pomembna stvar, kar se kaže tudi v tem, da so si intervjuvanci, čeprav so Tita videli le za nekaj sekund, to zelo dobro zapomnili (Burja, *Tito v Sloveniji*, str. 142-147).

⁶ V nekaterih člankih se omenja, da je "Tito obiskal Bled" in ga zvečer spet zapustil, vendar ni navedeno, kam naj bi odšel (npr. Slovenski poročevalec, 2. 8. 1946, str. 1).

⁷ Slana, *Brdo pri Kranju*, str. 93.

⁸ Kršitve jugoslovanskega zračnega prostora je ame-

Tito je v tem času "znotraj sovjetskega bloka zastavil politiko, ki jo je bilo mogoče razlagati kot poskus, da postane Beograd središče ljudskih demokracij in ideološki tekmelec Moskvi".⁹ Tito je poleg z Bolgarijo navezal vrsto stikov tudi s Poljsko, Čehoslovaško, Madžarsko in Romunijo.

V letu 1948 je Tito obiskal Slovenijo le dvakrat – v času letnega oddiha v avgustu in novembra, kar je bil odraz napetih zunanje-političnih razmer. V govoru, ki ga je imel Tito 16. novembra na slovesni seji Slovenske akademije znanosti in umetnosti, kjer je prejel diplomu prvega častnega člana SAZU, je prvič po resoluciji informbiroja tudi v Sloveniji spregovoril o tem.¹⁰

Po letu 1948 so okrepili stike z zahodnimi silami,¹¹ predvsem z ZDA in Veliko Britanijo, pa tudi s Francijo, čeprav so obstajali že prej. Jugoslavija, ki je bila ujeta v precep satelitskih držav, je skušala izboljšati tudi odnose s sosedi v zahodnem taboru – z Avstrijo, Italijo in Grčijo.

V letu 1949 Tito ni niti enkrat obiskal Slovenije, leta 1950 pa samo enkrat: na Bledu je sprejel britanskega ministra za gorivo in energetiko Filipa Nolea Bakerja in za čezmorsko trgovino Arthurja Bottomleya, kar se zdi zelo logično glede na hudo gospodarsko krizo, ki je pestila Jugoslavijo po informbirojevskem sporu. Zaradi suše v letu 1950 je državi grozila huda lakota, rešitev so prinesla ugodna posojila, ki so jih v smislu doktrine "keeping Tito afloat" Jugoslaviji odobrili v ZDA in Veliki Britaniji.

Obiski zahodnih diplomatov so se nadaljevali. Avgusta 1951 je Tito sprejel britanskega državnega podtajnika za zunanje zadeve Ernesta Daviesa,¹² ki naj bi bil po časopisnih virih tudi prvi diplomat, ki ga je Tito sprejel v rezidenci na Brdu.

Naslednje leto sta Tita na Brdu obiskala 13. avgusta ameriški obrambni minister Frank Pacco, ki mu je Tito priredil tudi večerjo, 21. septembra pa še britanski zunanji minister Anthony Eden. Na Brdu je maršal Tito v počastitev g. Edena priredil kosilo: *"Po kosilu, ki je potekalo v prijetnem razpoloženju, je g. Eden z ostalimi gosti prebil popoldne v razgovoru s svojim gostiteljem. Ob petih popoldne so maršal Tito, g. Anthony Eden in ostali gostje odšli z Brda na Bled"*, kjer je Tito v vili Bled priredil slavnostno večerjo. Po končanih pogovorih sta Tito in Eden izdala skupen Komunique, v katerem sta zapisala, da imata Jugoslavija in Velika Britanija *"zelo sorodne poglede v ocenjevanju os-*

novnih vprašanj" in da bosta v prihodnosti vse tesnejše sodelovali.¹³ Naslednje leto je Tito na Brdu sprejel vodjo britanske laburistične stranke Clementa Attleeya.

Avgusta 1954 je bil na Bledu podpisan t. i. Balkanski sporazum med Turčijo, Grčijo in Jugoslavijo, ki je predvideval dvajsetletno obrambno zaveznitvo in ustanovitev stalnega sveta, ki naj bi koordiniral vojaško politiko podpisnic. Tito sami konferenci ni prisostvoval, ob koncu konference pa je za delegacije držav podpisnic sporazuma priredil sprejem v vili Bled.

V duhu Balkanskega sporazuma sta Slovenijo septembra tega leta obiskala Tito in turški predsednik Djelal Bayar, septembra 1955 pa še grški kraljevi par. Obiska sta bila uvod v niz obiskov tujih državnikov, ki jih je Tito največ gostil v Sloveniji v obdobju 1955-1963. Za vse te obiske so bili značilni razkošni sprejemi, ki so bili izvedeni ob velikem (organiziranem) sodelovanju "ljudstva". Itinerariji obiskov so bili podobni, vse obiske pa je spremljala velika medijska propaganda.¹⁴

Tito in Bayar sta prispela 7. septembra na ljubljansko železniško postajo. *"Ko je vlak, v katerem sta se peljala predsednik Bayar in maršal Tito, krenil iz Zaloga proti Ljubljani, je zadonela topovska slava. 42 strelav je zagrmelo v pozdrav šefoma dveh prijateljskih in zavezniskih držav. Točno ob 17.54 je privozil vlak na postajo. Iz njega je najprej izstopil predsednik Tito v maršalski uniformi, za njim pa predsednik Bayar s svojim spremstvom. [...] Ko sta predsednik Bayar in maršal Tito krenili proti izhodu postaje, kjer so ju čakali avtomobili, so se kakor plaz utrgali vzkliki "pozdravljeni, Hos glediniz, heroj Tito, Bayar."*¹⁵ Take in podobne manifestacije so v naslednjih letih postale del vsakdana in "ljudstvo" se jim je tako privadilo, da propaganda v tolikšni meri kot pri prvih obiskih sploh ni bila več potrebna. Vseskozi pa je ostalo v navadi, da so časopisi objavljali t.i. pozive, naj se ljudje udeležijo sprejemov, v katerih je bil objavljen točen datum in ura prihoda posamezne delegacije ali samega Tita.

Ob obisku grškega kraljevega para naslednji september je bilo podobno vzdušje. Ob obeh priložnostih je Tito visokim gostom priredil slavnostno večerjo v vili Bled, obiska Brda pa časopisi ne omenjejo.

Na Brdu je Tito v tem obdobju sprejel tudi več tujih in domačih novinarjev in odgovarjal na njihova vprašanja. Prvič je preživel na Brdu novoletne praznike leta 1953 in je 1. januarja 1954 na Brdu priredil sprejem za slovensko družbenopolitično in gospodarsko elito.

riška stran uporabljala kot obliko pritiska na Jugoslavijo, ki se je po vojni tesno povezovala s Sovjetsko zvezo. 19. avgusta 1946 je prišlo do incidenta, ko je bilo nad Bledom sestreljeno ameriško letalo, pri čemer sta umrla dva pilota.

⁹ Pirjevec, *Jugoslavija*, str. 178.

¹⁰ Burja, *Tito v Sloveniji*, str. 76.

¹¹ Burja, *Tito v Sloveniji*, str. 77.

¹² *Slovenski poročevalec*, 25. 8. 1951, str. 1.

¹³ *Slovenski poročevalec*, 23. 8. 1952, str. 1.

¹⁴ Burja, *Tito v Sloveniji*, str. 81 in 82.

¹⁵ *Slovenski poročevalec*, 8. 9. 1954, str. 1.

Tito je že leta 1946 začel z obiski različnih krajev po Sloveniji. V tem obdobju se je veliko posvetil predvsem obiskovanju tovarn, rudnikov in industrijskih krajev, kjer je delavcem razlagal "nov sistem", jih "spodbujal" k bolj učinkovitemu delu, jim razlagal jugoslovansko zunanjo politiko, vzroke za pomanjkanje itd. Tito se je udeleževal tudi velikih zborovanj, na katerih je spregovoril več tisočglavi množici ljudi. Največja v tem obdobju so bila tri zborovanja – v Dolenjskih Toplicah 14. septembra 1952, na Okroglici pri Novi Gorici 6. septembra 1953 in zborovanje na Ostrožnem pri Celju 19. septembra 1954. Vsi trije Titovi govori imajo skupno rdečo nit – tržaško vprašanje.

Značilno za to obdobje je bilo tudi, da je Tito sprejemal otroke in mladino, med njimi predvsem otroke iz Primorske pa tudi iz avstrijske Koroške, ki so svoje počitnice preživljali v kolonijah. To je bil začetek "velikega prijateljstva" med Titom in pionirji ter mladinci. Srečanja pionirjev in mladine s svojim "ljubljenim maršalom" so postala tudi v prihodnje obvezen in pomemben del političnega rituala in pomemben del pri izgradnji Titovega kulta osebnosti.¹⁶ Tako je Tito avgusta 1946 na Bledu sprejel predstavnike primorskih pionirjev in se z njimi pogovarjal o njihovem življenju. Slovenski poročevalec takole poroča: *"Sprevod, v katerem je bilo nad 300 dečkov in deklic, različnih let, se je pomikal na čelu iz Pionirskega doma proti maršalovi vili. Ko so zagledali maršala, so svoje vzklike 'Življenje damo, Trsta ne damo' in 'Tito, Primorska te kliče' zamenjali z dolgoletnimi vzkliki: 'Tito, Tito, Tito!' [...] 'Kako ste prišli sem,' jih je vprašal maršal. 'S kolonijo!' so v en glas odgovorili otroci. [...] Njihovi tovariši iz cone A niso mogli priti na Bled, vendar bo tudi njim kmalu zasijal dan svobode, s katerim se bodo rešili osovraženega fašizma, ki jim je prizadel že toliko zla in ki so si ga že v nežnih letih dobro zapomnili."*¹⁷ Tito je na teh srečanjih otrokom ponavadi tudi spregovoril, njegove vzgojne nauke pa so časopisi "pridno" navajali.

"Ponižani in razžaljeni vseh dežel, združite se" (1955-1963)

Na Titove obiske v Sloveniji je v drugem obdobju odločilno vplivalo predvsem dejstvo, da je jugoslovanska zunanja politika svojo pozornost usmerila predvsem k afro-azijskim državam, v smislu politike "miroljubne koeksistence", ki jo je Jugoslavija v tistem času propagirala. *"Tito sam se ji je navdušeno predal, saj mu je omogočala, da blesti na svetovni sceni in oblikuje svojo politiko v nepo-*

*srednih stikih z voditelji tretjega sveta."*¹⁸ Nekaj tega blišča je bila deležna tudi Slovenija, saj je k nam v tem času s Titom pripotovalo največ tujih delegacij na najvišji ravni v vsem povojnem obdobju.¹⁹ Slovenija je zaradi naravnih lepote in relativno dobre razvitosti (v primerjavi z ostalo Jugoslavijo) postala odlična predvsem za predstavitve voditeljem t.i. tretjega sveta, ki so prihajali večinoma iz revnih in zaostalih držav, tako da je bil kontrast še večji.

Leta 1957 je Tito na Brdu sprejel jemenskega princa Hasana El Badra, julija naslednjega leta pa je prispel s Titom na prvi obisk v Slovenijo egiptovski predsednik Gamal Abdel Naser. 10. julija zvečer sta prispela v Ljubljano, kjer so jima priredili sprejem, naslednji dan pa sta s spremstvom obiskala Bohinj, Pokljuko in Bled. V Bohinju sta obiskala tudi tabornike: *"Ogledali so si samo taborišče ter razgovarjali z navdušenimi taborniki. [...] Taborniki so od veselja zaplesali okrog predsednika in visokega gosta kolo."*²⁰ Zadnji – tretji dan obiska je Tito povabil Naserja in njegovo družino na Brdo, kjer so si ogledali grad, nato pa so se odpeljali v Ljubljano. Popoldne so obiskali tudi Postojnsko jamo, ki je poleg gorenjskega konca postala obvezen del itinerarija obiskov tujih delegacij. V podzemni dvorani so gostom ponavadi priredili tudi koncert kakšnega pevskega zbora ali orkestra. Na koncu pa je sledila pogostitev v Predjamskem gradu.

Sprejem predsednika Naserja na Brdu, 14. maj 1963 (Fototeka MNZ)

¹⁸ Pirjevec, *Jugoslavija*, str. 235.

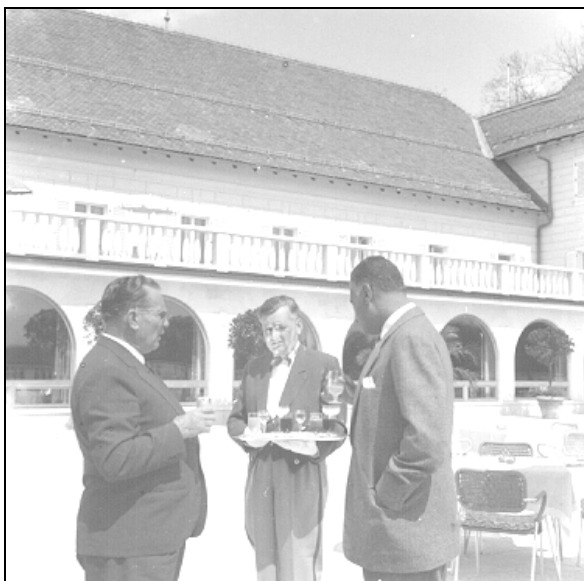
¹⁹ "Miroljubno poslanstvo" je poleg velikega ugleda, ki sta ga Jugoslavija in Tito sam uživala v tujini, prinesla tudi večjo moč in ugled Tita doma. V tem času je bil njegov kult že v razmahu, kar je opazno tudi po poročanju časopisov.

²⁰ *Slovenski poročevalec*, 12. 7. 1958, str. 1.

¹⁶ V kasnejših letih so se ta srečanja odvijala predvsem v okviru nošenja štafete in praznovanja Dneva mladosti.

¹⁷ *Slovenski poročevalec*, 20. 8. 1946, str. 2.

Tito in egiptovski predsednik Naser na terasi gradu Brdo, 14. maj 1963 (Fototeka MNZ)

Delegacije so po Sloveniji potovale v avtomobilskih povorkah. Ker v tem obdobju avtomobilov, zlasti bolj luksuznih, v Sloveniji še ni bilo veliko, so za take primere "mobilizirali" avtomobile raznih tovarn, organizacij, pa tudi posameznikov. Večina so v Slovenijo – tako Tito kot tuje delegacije – pripotovali z vlakom. Navodila protokola so bila, da je treba ob celotni progi na vsaki postaji izobesiti zastavo gosta in jugoslovansko zastavo, prav tako pa je bilo zaželeno, da ob progi stoji nekaj ljudi ali pa vsaj postajenačelnik. Kadar so delegacije prispele v Ljubljano, je protokol pripravil razporeditev, kje bodo stali delavci določene tovarne ali učenci določene šole, poleg tega pa so pripravili tudi transparente s prijateljskimi gesli kot na primer *"Živelo prijateljstvo med Jugoslavijo in Etiopijo"* in podobno, seveda tudi v jeziku in pisavi gosta. Itinerarije obiskov tujih delegacij, ki so s Titom prispele v Slovenijo, je pripravljala zvezni protokol, ki jih je večkrat spreminjal, kar je povzročalo nesoglasja med zveznim in slovenskim protokolom, ki se je pritoževal nad velikimi stroški, ki so bili povezani s tem.²¹

Konec julija leta 1959 je Tito sprejel sudansko delegacijo pod vodstvom Mohameda Irva in Begir El Sajeda, avgusta pa je Slovenijo obiskal etiopski cesar Haile Selasie. Že 13. avgusta je Delo objavilo članek Topla dobrodošlica: *"Na povabilo predsednika republike Josipa Broza Tita bo v soboto na obisk v Jugoslavijo prispel etiopski cesar Haile Selasie, ki prihaja drugič v našo deželo, ker postajajo prijateljski odnosi med Etiopijo in Jugoslavijo vse bolj pristrčni."* V Koper sta s Titom prispela z ladjo

Jadranko. Po sprejemu sta si ogledala tovarno Tomos, kjer se je cesar *"podrobno zanimal za posamezne proizvodne procese. [...] Direktor Pečar mu je v imenu kolektiva poklonil motocikel, motor za čoln in včeraj izdelani moped "colibri", cesar pa je vodilnim poklonil dragocene spominske plakete."*²² Navodila protokola so namreč tudi bila, da si morajo tuji gostje v Jugoslaviji ogledovati objekte, ki odražajo "velik gospodarski in družbeni napredek socialistične Jugoslavije". Poleg tovarne Tomos so si tuje delegacije največkrat ogledovale tudi Litostroj, Železarno Jesenice, različne obrate Agrokombinata Emona in rudnik v Velenju.

Tito in Haile Selasie sta si nato ogledala Postojnsko jamo, kjer je cesar v dar dobil kapnik,²³ zvečer pa sta prispela na Bled: *"V vseh krajih na poti proti Ljubljani in nato do Bleda so prebivalci navdušeno pozdravljali. [...] V Logatcu so vzdržali ljudje na cesti kljub trenutni plohi."*²⁴ Naslednji dan so obiskali Bohinj, kosili so na Brdu, zvečer pa je Tito svojim gostom priredil sprejem v vili Bled in Beneško noč. Zadnji dan obiska so preko Jesenic (kjer so se na kratko – povsem "spontano" ustavili pred železarno in se pozdravili z delavci), Vršiča, Nove Gorice in Koprja odpotovali nazaj na Brione. Konec leta je s Titom v Ljubljano s posebnim vlakom na enodnevni obisk pripotoval tudi predsednik vlade Kambodže princ Norodom Sihanouk.

Leta 1960 so se obiski iz eksotičnih držav nadaljevali. Aprila je prispel indonezijski predsednik Sukarno, ki si je s Titom poleg Postojnske jame ogledal tudi skoke na 80-metrski skalnici v Planici. O tem dnevu Delo takole poroča: *"Sploh je danes vstalo čudovito jutro. Zasnežene gorenjske planine od Triglava do Ponc so se pokazale v svoji najbolj praznji obleki. Predsednik Sukarno se je namesto s tradicionalno baržunasto kapico, ki jo je nosil še včeraj, danes kar prav pokrtil z lahno tropsko čelado, saj je z jasnega neba pripekalo v planiško dolino toplo sonce. [...] Že je poletel prvi skakalec, najmlajši med njimi – Ludvik Zajc. [...] Fantje so se zaradi visokega obiska očitno še posebej potrudili, saj so bile daljave dobre."*²⁵ Tito je nato zvečer Sukarnu priredil svečani sprejem v vili Bled.

Gamal Abdel Naser je avgusta tega leta ponovno obiskal Slovenijo, tokrat so si ogledali Mednarodni sejem motorjev na ljubljanskem Gospodarskem razstavišču, soproge pa so se odpravile v mesto po nakupih. Naslednji dan so preko Jesenic, Vršiča in Nove Gorice prispeli v Koper, kjer so jim v menzi tovarne Tomos priredili kosilo, nato pa so

²² Delo, 20. 8. 1959, str. 1.

²³ Kapnik je po poročanju časopisov v dar dobil tudi grški kralj leta 1955.

²⁴ Delo, 20. 8. 1959, str. 1.

²⁵ Delo, 8. 4. 1960, str. 1.

²¹ Arhiv Službe predsednika Republike Slovenije.

si ogledali tovarno. Ženi obeh predsednikov sta si ogledali tovarno igrač Mehanotehna v Izoli.

Leta 1961, 20. junija, je Tito v Sloveniji sprejel mališkega predsednika Modiba Keita. Po sprejemu v Ljubljani je Tito zvečer v vili Bled za goste priredil svečan sprejem in ognjemet, ki je postal stalnica razkošnih sprejemov na Bledu.

Od 1. do 5. septembra 1961 pa je v Beogradu potekala 1. konferenca neuvrčenih držav. Po njej je Tito pripotoval v Slovenijo kar s šopkom voditeljev eksotičnih držav – nepalskim kraljem Mahendro, predsednico vlade Cejlona Sirimavo Bandaranaike in jemenskim princem Seifulom Islamom el Hasanom. Zvečer jim je Tito na Brdu priredil večerjo. Delo je o tem poročalo: *"Predsednik republike Josip Broz Tito s soprogo je priredil nočoj na Brdu pri Kranju večerjo v čast nepalskega kralja Mahendre in njegove soproge, cejlonskega premieja gospe Sirimave Bandaranaike in jemenskega princa Seifula Islama el Hasana. [...] Po večerji, ki je potekala v prijetnem razpoloženju, je bil izveden umetniški program, pri katerem so sodelovali člani ljubljanske Opere in baleta in Slovenski oket."*²⁶

Konec septembra 1961 je Tito na Brdu sprejel predsednika Tanzanije dr. Juliusa Nierereja in mu priredil kosilo. Maja 1963 pa je že tretjič (in zadnjič) v Sloveniji gostil egiptovskega predsednika Naserja. 14. maja sta z Brionov prispela na Brdo, kjer je Tito priredil kosilo, zvečer pa je potekal slavnostni sprejem v vili Bled. Naslednji dan sta skupaj obiskala Ljubljano, kjer je Naser na slavnostni seji mestnega sveta prejel naslov častnega meščana Ljubljane. Junija istega leta sta Slovenijo obiskala Tito in liberijski predsednik William Tubman.

V Slovenijo so poleg voditeljev eksotičnih držav v tem obdobju prihajali tudi voditelji iz vzhodnih držav, s katerimi so se odnosi po letu 1953 izboljšali.

Septembra 1957 je Tito v Sloveniji gostil poljsko delegacijo na čelu z Wladislawom Gomulko, prvim sekretarjem centralnega komiteja Komunistične partije Poljske. Istega leta sredi oktobra je Tito na Brdu sprejel sovjetskega obrambnega ministra Georgija K. Žukova, ki ga je naslednji dan povabil na lov v Kamniško Bistrico. Zvečer mu je priredil slavnostni sprejem v vili Bled. Kmalu zatem so se odnosi med Sovjetsko zvezo in Jugoslavijo spet poslabšali – Jugoslavija se ni hotela udeležiti konference 12 socialističnih držav, ki je bila novembra v Moskvi, poleg tega pa Tito ni hotel priti na praznovanje 40. obletnice oktobrske revolucije. Naslednje leto, ko je od 22. do 26. aprila potekal 7. kongres Zveze komunistov Jugoslavije v Ljubljani,

se tudi Sovjeti niso odzvali povabilu. Tito je imel na kongresu glavni referat.

Od šestdesetih let naprej so se odnosi s SZ ponovno izboljšali – Tito je decembra 1962 celo odpotoval v Moskvo v podporo Nikiti Hruščovu, ki je naslednje leto vrnil obisk, ki je bil označen kot "privatni". Obiskal je kar pet jugoslovanskih republik, med njimi tudi Slovenijo.

29. avgusta 1963 sta Tito in Nikita Hruščov z ladjo Galeb priplula v Koper. Po sprejemu sta odpotovala v Postojno, kjer sta si ogledala Postojnsko jamo, poleg tega pa so jima pripravili tudi sprejem na Glavnem trgu. Zvečer sta obiskala Ljubljano, na poti proti Gorenjski pa sta se ustavila tudi v Kranju, kjer se je po poročanju Dela *"kolona razdelila in del gostov je odšel na Brdo, drugi del pa na Bled"*²⁷ Iz tega bi bilo mogoče sklepati, da je Hruščov s spremstvom prebival v vili Bled. 1. septembra pa Delo poroča, da so visoki gostje dan poprej obiskali Bohinj: *"Ob dolgotrajnih aplavzih prebivalcev so visoki gosteje zapustili Bohinj. Na poti na Brdo pri Kranju so se ustavili v Vili Bled na Bledu, potem pa so se odpeljali v svojo rezidenco na Brdo"*²⁸ po čemer bi lahko sklepali, da je tudi Hruščov prebival na Brdu.

Hruščov si je 30. avgusta ogledal nekaj obratov, kjer naj bi se seveda prepričal o napredku, ki ga je dosegla Jugoslavija. V Velenju sta si s Titom ogledala rudnik in nato spregovorila zbranim rudarjem.²⁹ Hruščov je bil na svečani seji delavskega sveta rudnika izbran za častnega člana.

Po poročanju v časopisih je bilo kljub hvalnicam, ki sta jih drug drugemu in jugoslovansko-sovjetskemu prijateljstvu pela Tito in Hruščov, opaziti tekmovalnost med obema voditeljema in državama. Kljub boljšim odnosom je še vedno vsaka stran vztrajala na svojem stališču, vendar se jugoslovanska stran ni mogla upreti "goreči želji" Sovjete prepričati o jugoslovanskem gospodarskem napredku ter o pravovernosti "jugoslovanske poti v socializem".

Obisk kmetijskega ministra ZDA Orwilla Freemana, ki ga je 11. avgusta 1963 Tito sprejel na Brdu, je bil edini obisk zahodnih diplomatov na tej ravni v tem obdobju.³⁰ Freeman je Brdo obiskal v sklopu svojega obiska po Jugoslaviji. Obiskal je tudi Skopje, ki ga je prizadel potres.³¹

Dvakrat v tem obdobju (leta 1956/57 ter 1957/58) je Tito z Jovanko na Brdu preživel tudi novoletne praznike. Silvestrski večer sta obakrat preživela v Klubu ljudskih poslancev v Ljubljani.

²⁷ Delo, 30. 8. 1963, str. 1.

²⁸ Delo, 1. 9. 1963, str. 1.

²⁹ Burja, *Tito v Sloveniji*, str. 87 in 88.

³⁰ V tem obdobju je Tito na Brdu sprejel še nekatere domače in tuje diplomate.

³¹ ZDA so takrat Jugoslaviji namenile dodatnih 50 milijonov dolarjev pomoči.

²⁶ Delo, 9. 9. 1961, str. 1.

Tito in njegova žena Jovanka na sprehodu po posestvu Brdo, posneto v času od 2.-6. marca 1967. (Fototeka MNZ)

Obiski slovenskih krajev so bili manj številni kot v prejšnjem obdobju. Zaradi bližine posestvu Brdo je največkrat obiskoval bližnje gorenjske kraje (največkrat Bled, Kranj, Kamnik, Bohinj, Jesenice), tovarne in planine. Večkrat je obiskal tudi Ljubljano, kamor je vsa leta hodil na redne zdravstvene preglede. Avgusta 1958 sta Tito in Jovanka obiskala Štajersko in Koroško, novembra pa Novo mesto, kjer je bil miting v počastitev otvoritve ceste Ljubljana–Zagreb. Nekajkrat je obiskal tudi Kočevje, kjer je bil predvsem zaradi lova. Leta 1961 je Tito prvič obiskal ljubljanski vinski sejem, 1960. leta pa si je ogledal skoke v Planici. O njegovih obiskih so časopisi obširno poročali in kamorkoli je prišel, so ga ljudje navdušeno in množično sprejeli.

"Tisto, o čemer govorimo, bomo tudi uresničili!" (1964-1972)

V tem obdobju so bili Titovi obiski posvečeni predvsem notranjepolitični dejavnosti – obiskom slovenskih mest, krajev, tovarn in različnih prireditelj. ³² Diplomatska dejavnost na Brdu in Bledu je ostala živahna, obiski tujih državnikov v Sloveniji pa so bili manj številni in pompozni kot v prejšnjem obdobju.

Titov kult osebnosti je bil v razmahu in Tito je bil najbolj zaželen gost na različnih prireditvah, saj se je s tem povečal njihov ugled. Tako je leta 1964 in 1965 obiskal vinski sejem v Ljubljani. Otvoril je 32. svetovno prvenstvo v hokeju (1965) in sve-

točno prvenstvo v košarki (1970), ki sta potekala v Ljubljani. Še dvakrat si je ogledal planiške skoke, večkrat pa je različnim športnikom in organizatorjem priredil tudi sprejem na Bledu ali Brdu.

Leta 1966 sta z Jovanko dva dni potovala po Pomurju. Največji sprejem so jima pripravili v Murski Soboti. Naslednje leto je obiskal Slovenj Gradec, Velenje, Žalec, Prebold in Trbovlje, še leto kasneje pa Zgornjesavinjsko dolino, Kozjansko in Bizeljsko, leta 1968 pa Dolenjsko. Najdaljše bivanje Tita v Sloveniji izven posestva na Brdu je bilo aprila 1969, ko je obiskal Štajersko. Otvoril je hidroelektrarno v Zlatoličju, obiskal Ptuj ob 1900-letnici prve omembe ter se udeležil množičnega zborovanja ob dnevu OF v Velenju. Tudi v tem obdobju je obiskoval različne gorenjske kraje in tovarne ter Ljubljano. Največkrat je obiskal tovarne Iskra, Sava Kranj, Plamen v Kropi in železarno Jesenice.

Na Brdu je marca 1969 potekala 1. seja izvršnega biroja Predsedstva ZKJ, na kateri se je biro konstituiral. Sprejeli so program dela za uresničevanje sklepov 9. kongresa ZKJ³³ ter razpravljali o aktualnih notranjih in mednarodnih vprašanjih. Decembra tega leta je Tito postal častni doktor Slovenske akademije znanosti in umetnosti, kjer je spregovoril tudi o novem konceptu ljudske obrambe,³⁴ 5. oktobra 1971 pa se je v Vinici udeležil največjih vojaških manevrov v jugoslovanski zgodovini. Manevri, ki so nosili zgovorno ime "Svoboda 71", so trajali od 2. do 10. oktobra in so bili odgovor na dejanski ali namišljeni sovjetski pritisk. Konec tega obdobja, decembra 1972, se je Tito v hotelu Union v Ljubljani srečal s predstavniki delovnih kolektivov in družbenopolitičnih organov mesta in republike.

Tuji državniki, ki jih je v tem obdobju Tito sprejel na Brdu, so večinoma prihajali iz držav vzhodnega bloka ali držav, ki so mejile na Jugoslavijo, iz "prijateljskih" neuvrščenih držav pa je v Slovenijo prišel na svoj drugi obisk etiopski cesar Haile Selasie.

Septembra 1964 je Tito v Sloveniji gostil čehoslovaškega predsednika Novotnyja. Delo takole poroča: *"Iz Kranja so se gosti odpeljali na Brdo, kjer jim je predsednik Tito priredil zakusko. Potem so predsednik Novotny, predsednik Tito in njune soproge in še nekateri funkcionarji odšli na kratek sprehod v park, kjer je nekaj umetnih jezer."*³⁵

³³ Potekal je od 11. do 13. marca v Beogradu, na njem je prišlo do preoblikovanja predsedstva ZKJ po paritetnem ključu. Predsedstvu je načeloval močan kolektivni organ – Tito je predlagal izvršni biro, za sekretarja izvršnega biroja pa je bil izbran Stane Dolanc.

³⁴ Burja, *Tito v Sloveniji*, str. 93-94.

³⁵ *Delo*, 25. 9. 1964, str. 1.

³² Burja, *Tito v Sloveniji*, str. 91-99.

Tito v v prostorih gradu Brdu, 28. april 1969 (Fototeka MNZ)

Prvi sekretar madžarske Komunistične partije Janoš Kadar je konec avgusta 1965 prišel v Slovenijo na zasebni obisk. Tito mu je priredil intimno večerjo na Brdu, 5. septembra pa sta skupaj odpotovala na Brione. Ponovno ga je v Sloveniji sprejel maja 1966, takrat na uradni prijateljski obisk. 31. maja sta se v vili Bled pogovarjala o mednarodnem položaju in dvostranskih odnosih, naslednji dan pa sta se na Brdu sestala na bolj neformalnem srečanju. Popoldne istega dne sta obiskala Ljubljano, kjer sta si ogledala Ljubljanski grad, staro Ljubljano in Magistrat in se sprehodila po ljubljanskih ulicah.

Septembra 1967 sta se na Brdu srečala Tito in prvi sekretar enotne socialistične stranke Nemčije Walter Ulbricht. Mesec prej pa je Tito sprejel generalnega sekretarja Komunistične partije Francije Waldecka Rocheta, s katerim je imel na Brdu pogovore, kasneje pa mu je priredil tudi večerjo. 3. in 4. novembra 1970 je Slovenijo obiskal romunski predsednik Nicolae Ceausescu, s katerim je imel Tito pogovore na Brdu. Državi sta podpisali sporazum in sta bili v naslednjem obdobju zaveznici proti skupnemu "sovražniku" – Sovjetski zvezi.

V začetku oktobra 1969 je bil Titov gost na Brdu tudi italijanski predsednik Giuseppe Saragat, s katerim sta skupaj ribarila, na Brdu je Tito gostu priredil tudi poslovilno kosilo. 11. oktobra istega leta je Tito v Zdravilišču Radenci priredil slavnostni sprejem tudi za avstrijskega predsednika

Franza Jonasa, s katerim sta naslednji dan otvorila novi most na Muri v Gornji Radgoni.

V letu 1972 je na kar štiridnevni obisk s Titom v Slovenijo drugič prispel etiopski cesar Haile Selasie. Tito ga je sprejel 25. junija na brniškem letališču, v naslednjih dveh dneh pa sta imela pogovore na Brdu, obiskala pa sta tudi nekaj okoliških krajev.

Tito je v tem obdobju trikrat preživel novoletne praznike v Sloveniji – na Brdu je silvestroval leta 1965, konec leta 1971 pa je pričakal v tovarni dekorativnih tkanin v Ljubljani skupaj z družbenopolitičnim vrhom Slovenije.

"Zbogom, dragi otroci!" (1973-1980)

Tako se je končal Titov govor, ko je maja 1979 v Bistrici ob Sotli spregovoril učencem ob odprtju nove šole, ki je nosila ime po njegovi materi. To je bil Titov zadnji obisk v Sloveniji, ko je bil še kolikor toliko pri močeh. Naslednjič je prišel v Slovenijo v začetku januarja 1980 že težko bolan in tu dočakal svojo smrt.

To obdobje je zaznamovalo predvsem pričakovanje Titove smrti ali "dneva X", kot so ga pomenovali v jugoslovanskem vodstvu. Oktobra 1970 je Tito doživel že drugi ali tretji srčni infarkt, zaradi česar je moral počasi del svojih "dolžnosti" prepustiti drugim. Med partijsko in državno nomenklaturu se je vnel "neusmiljen" boj za oblast,

v katerem je Tito ostajal vse bolj "osamljen, obremenjen s sumičenjem do vseh in strahom pred zarotami".³⁶ Ustava iz leta 1974 je uvajala kolektivno predsedstvo, kljub načelom rotacije pa je Titu zaradi zgodovinskih zaslug zagotavljala funkcijo predsednika "za nedoločen čas".³⁷ Titov kult je v tem času dobival malikovalske razsežnosti.

Za Titove obiske v Sloveniji v tem zadnjem obdobju je značilno, da jih je številčno manj, so pa daljši, kar je povezano s Titovo starostjo in njegovim vse slabšim zdravstvenim stanjem. Notranje- in zunanjepolitična dejavnost Tita v Sloveniji sta uravnoteženi, čeprav je Tito zelo malo potoval po Sloveniji, zato pa je sprejemal delegacije iz različnih koncev Slovenije v rezidenci na Brdu. Slovenijo je v tem času obiskalo kar nekaj državnikov iz obeh blokov in neuvrščene gibanja.

Tito je v tem obdobju na Brdu sprejemal tudi bolj "navadne" ljudi, kar v prejšnjih obdobjih ni bilo značilno. To so bile delegacije različnih tovarn, organizacij, občin, mest, šol, in druge. Na Brdu pa je Tito v tem času sprejel tudi mnogo zveznih in republiških funkcionarjev ter diplomatov,³⁸ tu so potekale tudi nekatere seje najvišjih državnih organov.³⁹

Titovih obiskov slovenskih krajev in prireditev je bilo malo, večino pa lahko krajevno omejimo na Gorenjsko in Ljubljano z okolico. Množičnih prireditev, ki so bile značilne za prejšnja obdobja (predvsem za prvi dve), se Tito ni več udeleževal, zadnji dve sta bili slovesnosti ob koncu 18. pohoda Po poteh okoli partizanske Ljubljane (1974) in ob 25-letnici samoupravljanja v Litostraju (1975), kjer je imel tudi govora.

Kar nekajkrat je v tem obdobju preživel v Sloveniji prvomajske praznike (1973, 1974 in 1977) in se udeležil delavskih praznovanj na Joštu nad Kranjem in v Kamniški Bistrici. Leta 1973 pa je dočkal na Brdu novo leto. Takole je poročalo Delo: "*V družbi svojih sodelavcev iz Slovenije je predsednik Tito dobro razpoložen silvestroval do zgodnjih jutranjih ur. [...] Opolnoči je predsednik Tito najprej izmenjal čestitke s soprogo Jovanko, nato pa so mu najuglednejši predstavniki družbenopolitičnega življenja Slovenije zaželeli srečo in dolgo življenje v dobro vseh jugoslovanskih narodov in narodnosti.*" Igrali so jim Avseniki, čas pa so si poleg s plesom krajšali tudi z loterijo: "*Tito sam je potegnil številko,*

ki mu je prinesla lepo izrezljano leseno palico z zavitim ročajem", je še poročalo Delo.⁴⁰

Za jugoslovansko zunanjo politiko v tem zadnjem obdobju Titovega življenja je značilno, da je vse bolj postajala istovetna s Titovo osebno ambicijo igrati pomembno vlogo⁴¹ na mednarodnem prizorišču, ki je večkrat ogrozila naklonjenost ene ali druge velesile, med katerima je Jugoslavija dokaj uspešno lovila ravnotežje.

Februarja 1973 je Tito na Brdu sprejel prvega sekretarja centralnega komiteja Arabske socialistične unije Sajeda Mareia, s katerim sta se pogovarjala o bližnjevzhodnem vprašanju. Ko je 6. oktobra prišlo do novega izraelsko-arabskega konflikta, se je Jugoslavija postavila na stran Arabcev ter celo pustila sovjetskim letalom uporabljati svoj zračni prostor za dovažanje orožja Arabcem, kar je dodobra ohladilo odnose z ZDA.⁴² Prav tako na Brdu je decembra 1974 sprejel Jaserja Arafata, voditelja Palestinske osvobodilne organizacije, naslednje leto pa novega egiptovskega predsednika Anvarja El Sadata, s katerim sta imela razgovore tudi v lovski koči na posestvu. Aprila 1977 je gostil tudi podpredsednika Egipta Hosnija Mubaraka.

Jugoslavija se je zelo angažirala tudi pri ciprskem vprašanju in skušala igrati vlogo mirovnega posrednika. Tito je aprila 1973 na Brdu sprejel zunanjega ministra Turčije Mahmuda Masmudija, v začetku junija 1975 pa tudi predsednika grške vlade Konstantina Karamanlisa.

V začetku maja 1973 je Tito sprejel v Sloveniji prvega sekretarja poljske Združene delavske partije Edwarda Giereka, ki je prispel na štiridnevni obisk. 4. maja sta imela na Brdu pogovore in svečano večerjo, po njej pa sta se udeležila svečanega sprejema v hotelu Golf na Bledu. Konec maja istega leta je Tito na Brdu gostil iranskega šaha Rezo Pahlavija.

Junija 1975 je v Sloveniji kar pet dni gostil predsednika Demokratične ljudske republike Koreje Kim il Sunga, s katerim sta imela na Brdu uradne pogovore o dvostranskih odnosih in aktualnih mednarodnih vprašanjih. Poleg Gorenjske sta obiskala tudi Ljubljano, kjer so jima priredili sprejem na Trgu revolucije. Istega meseca je Tito na Brdu sprejel predsednika ministrskega sveta Nemške demokratične republike Horsta Sindermanna, konec avgusta in v začetku septembra pa še senegalskega predsednika in pesnika Leopolda Senghorja. Konec leta 1975 je Tito na Brdu sprejel avstrijskega kanclerja Bruna Kreiskyja.

³⁶ Pirjevec, *Jugoslavija*, str. 335.

³⁷ Sama omemba misli, da bi Tito lahko umrl, je bila bogokletna.

³⁸ Burja, *Tito v Sloveniji*, str. 59-72.

³⁹ Konec maja 1975 je Tito na Brdu predsedoval 33. seji predsedstva SFRJ, na kateri so govorili o aktualnih vprašanjih s področja zunanjepolitične dejavnosti Jugoslavije. 7. septembra 1978 se je na Brdu pogovarjal s člani predsedstva CK ZKJ in sekretarji medobčinskih svetov in z vodstvenim aktivom SRS. Burja, *Tito v Sloveniji*, str. 69.

⁴⁰ *Delo*, 3. 1. 1974, str. 1.

⁴¹ Z otoplitvijo odnosov med ZDA in SZ v sedemdesetih letih se je vloga Jugoslavije zmanjšala, v krizi je bilo tudi gibanje neuvrščene, ki je bilo paradni konj jugoslovanske zunanje politike in Tita samega.

⁴² Pirjevec, *Jugoslavija*, str. 319.

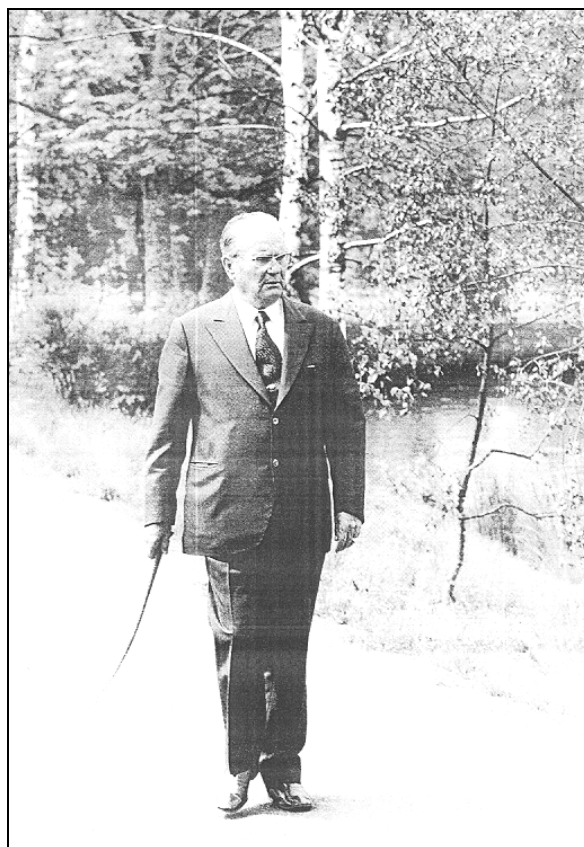
Tito in Jovanka z Edvardom Kardeljem in drugimi na Brdu, 20. januar 1970 (Fototeka MNZ)

Drugič je Slovenijo obiskal predsednik Romunije Nicolae Ceausescu. Septembra 1975 ga je Tito sprejel na Brdu, mu priredil slavnostni sprejem v vili Bled, naslednji dan pa sta se udeležila lova v Kamniški Bistrici, kjer naj bi uplenila kar 9 močnih gamsov.⁴³ Septembra 1978 je na Brdu gostil še enega znanega državnika – bivšega nemškega kanclerja, tedaj pa predsednika nemške Socialdemokratske stranke Williija Brandta.

Pod Titovim predsedstvom je 9. maja 1979 na Brdu potekala 1. seja koordinacijske komisije Jugoslavije za pripravo udeležbe na 6. konferenci neuvršenih. Konferenca v Havani se je Tito kljub vse slabšemu zdravju udeležil, saj je skušal preprečiti razkol med neuvršenimi, ki je bil viden že na 4. konferenci neuvršenih v Alžiru.⁴⁴ Še dva pomembna obiska Tita v Sloveniji v tem obdobju, ki se sicer nista odvila na Brdu, je potrebno omeniti. 7. marca 1976 sta z Brionov na kratek obisk v Koper prispela Tito in kubanski predsednik Fidel Castro. Ogledala sta si pristanišče v Kopru, kosila v restavraciji Capris, zvečer pa sta se vrnila na Brione. Januarja 1979 se je Tito udeležil pogreba Edvarda Kardelja, zaradi česar je prekinil svojo "turnejo" po Kuvajtu, Jordaniji, Siriji in Iraku.

V začetku januarja 1980 je Tito prispel v Slovenijo na zdravljenje v ljubljanski Klinični center. Po pregledu je do 13. januarja prebival na Brdu in

sprejemal različne zvezne in republiške funkcionarje. To je bil njegov zadnji obisk na Brdu. 13. januarja je bil prvič operiran, 20. pa so mu ampu-

Tito na sprehodu po parku

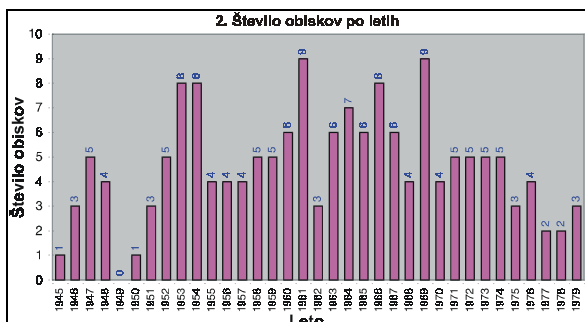
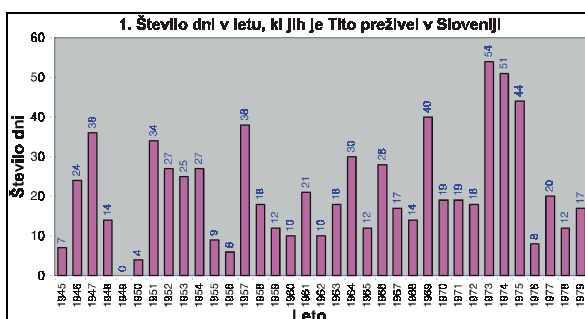
⁴³ Romunija je bila v tem času edina zaveznica Jugoslavije v t.i. vzhodnem bloku.

⁴⁴ Rivalstvo med Titom in Castrom za "dušo" gibanja, poleg tega pa so nastali konflikti tudi med državami proizvajalkami in potrošniki nafte ter etnični in ozemeljski konflikti.

tirali levo nogo. Stanje se mu je nekoliko izboljšalo, do 17. februarja je še sprejemal obiske. Mediji so vsak dan objavljali novice o njegovem zdravstvenem stanju, državni aparat je bil v stanju nenehne pripravljenosti na Titovo smrt, scenariji za pogreb že pripravljeni. 4. maja je Tito umrl, krsta z njegovimi posmrtnimi ostanki pa je Ljubljano in Slovenijo zapustila 5. maja.

Titovi obiski v Sloveniji še skozi oči statistike

Od leta 1945 do 1979 je Tito Slovenijo obiskal približno 162-krat, skupaj približno 750 dni.⁴⁵ Najbolj dolgo je bil Tito v Sloveniji leta 1973 – kar 54 dni, najmanj pa leta 1949, ko Slovenije ni obiskal niti enkrat.

Po številu obiskov⁴⁶ sta na prvem mestu leti 1961 in 1969, ko je Tito kar devetkrat prispel v Slovenijo (čprav le za kratek čas).⁴⁷ Na leto je Tito preživel v Sloveniji povprečno 20,4 dni.

⁴⁵ Kljub temu da za vse dni ni bilo možno ugotoviti, kaj je Tito takrat v Sloveniji počel, sem se odločila tudi za "statistično obdelavo" obiskov. Čeprav so časopisi o Titovih obiskih podrobno poročali, včasih ni bilo mogoče ugotoviti niti tega, ali je na določen dan v Sloveniji bil. K temu je prispevala še majhnost slovenskega ozemlja, relativno dobra infrastruktura in bližina Brionov, kjer je Tito preživel veliko časa.

⁴⁶ Enota 1 obisk je čas, ki ga je Tito strnjeno preživel v Sloveniji.

⁴⁷ Burja, *Tito v Sloveniji*, str. 110.

Zaključek

Grad Brdo s pripadajočim posestvom je bil za časa Titove Jugoslavije eden najpomembnejših protokolarnih objektov. K temu so pripomogli različni dejavniki, kot so dobra ohranjenost in nepoškodovanost samega gradu po drugi svetovni vojni, bližina druge zelo pomembne Titove rezidence na Brionih, strateška lega Slovenije in dobra infrastrukturna pokritost njenega ozemlja.

Pomembno protokolarno funkcijo je Brdo obdržalo tudi po smrti Josipa Broza Tita in razpadu Jugoslavije. V času samostojne Slovenije so slovenski politiki na Brdu gostili kar nekaj pomembnih državnih, njegova ugodna strateška lega pa je privlačna tudi za srečanja na najvišji svetovni ravni, kakršno je bilo srečanje ruskega predsednika Vladimirja Putina in ameriškega predsednika Georgea Busha leta 2001. Če sklepamo po tem, bo prihodnost Brda za zgodovinarje vsaj toliko zanimiva kot njegova preteklost.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKO GRADIVO

Arhiv Dela

Arhiv Službe predsednika Republike Slovenije

Fototeka MNZ – Fototeka Muzeja novejšje zgodovine

ČASOPISI

Delo, 1958-1980

Slovenski poročevalec, 1945-1958

LITERATURA

Burja, Andreja: *Tito v Sloveniji*, diplomatska naloga. Ljubljana : Filozofska fakulteta, 2001.

Dedijer, Vladimir: *Josip Broz Tito: prispevki za življenjepis*. Ljubljana : Cankarjeva založba, 1953.

Dedijer, Vladimir: *Josip Broz Tito: prispevki za življenjepis*. Ljubljana : DZS, 1972.

Demšar, Vinko: Predsednik Tito na obisku v škofjeloški občini. *Loški razgledi*, 27, 1980, str. 15-24.

Drofelnik, Božena, Kramperšek, Andreja: *Tito med nami (Tito na celjskem področju)*, raziskovalna naloga. Celje : Gimnazija Celje, 1980.

Drolc, Franc, Omejc Vida, Rogelj, Milka, Benedik, Franc, Holynski, Nada, Žontar, Majda: *Titova srečanja z Gorenjsko*. Kranj: Gorenjski muzej, 1980.

Đilas, Milovan: *Druženje s Titom*. Zemun : M. Đilas in M. Đorgović, 1990.

- Fister, Vesna: *Mit Josipa Broza Tita*, diplomsko delo. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2000.
- Ilić, Branislav, Ćirković, Vojislav in drugi: *Hronologija revolucionarne delatnosti Josipa Broza Tita*. Beograd : Exportpress, 1988.
- Kavčič, Stane: *Dnevnik in spomini 1972-1987*. Ljubljana : Časopis za kritiko znanosti, 1988.
- Koprivc, Jaka: *Tito*, posebna izdaja Dela. Ljubljana : Delo, 1980.
- Križnar, Ivan in drugi: *Spominski park Trebče – Titova bivanja na Trebčah*. Ljubljana : Komunist, 1983.
- Mijalković, Sava, Brajović Aleksa: *Gosti socijalističke Jugoslavije*. Beograd : Privredna štampa, 1980.
- Nedog, Alenka: Tito v Sloveniji (kronika). *Komunist*, 24. november, 8. december, 15. dec., 22. dec. 1967, in 1. januar 1968.
- Pirjevec, Jože: *Jugoslavija: (1918-1992): nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije*. Koper : Lipa, 1995.
- Pirjevec, Jože: *Tito, Stalin in Zahod*. Ljubljana : Delavska enotnost, 1987.
- Plazar, Majda: *Praznovanje dneva mladosti*, diplomsko delo. Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1998.
- Radulović, Filip: *Ljubezni Josipa Broza*. Ljubljana : Magnolija, 1990.
- Repe, Božo: *Naša doba*. Ljubljana, DZS : 1995.
- Rolc, Jošt ur.: *Tito pri nas*, zbornik. Radovljica : Založba Skupščina občine Radovljice, INDOK center Radovljice in družbene organizacije Radovljice, 1980.
- Slana, Lidija: *Brdo pri Kranju*. Ljubljana : Arterika, 1996.
- Štampohar, Tone: *Tito in Dolenjci*. razstavni katalog, Novo mesto : Dolenjski muzej, 1972.
- Švajncar, Janez in Brišar, Srečko: Tito v Sloveniji. *Komunist*, 1980, 6. maj. str. 7-10.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Besuche Josip Broz Titos in Slowenien (1945-1980)

Das Schloss Brdo/Egg samt dazugehörigem Gut wurde im Jahre 1947 nationalisiert und ging in den Besitz der Föderativen Volksrepublik Jugoslawien über. Es fiel dem damaligen jugoslawischen Präsidenten Josip Broz Tito zu, der es bis zu seinem Tode als Sommersitz und Residenzobjekt verwendete. In Brdo empfing er zahlreiche ausländische Staatsmänner, Diplomaten, Vertreter der

slowenischen und jugoslawischen politischen, wirtschaftlichen und militärischen Führungsspitze sowie zahlreiche Persönlichkeiten des öffentlichen und kulturellen Lebens zu Gesprächen. Außer Empfängen veranstaltete er für seine Gäste auf Schloss Brdo Mittag- und Abendessen in vertrautem Kreis. Größere Empfänge und Abendessen fanden in der Villa Bled statt. Die durch einen hohen Zaun von der Außenwelt abgesperrte Residenz in Brdo mit zahlreichen Grünanlagen und eigenem Jagdrevier bot Tito unzählige Entspannungsmöglichkeiten, deswegen verbrachte er dort einen Teil seiner Freizeit.

In der Zeit, wo sich Tito in Slowenien aufhielt (in 35 Jahren waren es insgesamt etwa 750 Tage), besuchte er verschiedene Orte, Betriebe und Veranstaltungen. Er bereiste alle slowenischen Gebiete, am meisten Gorenjska, mehrmals auch Štajerska und Primorska. Diese Besuche waren Bestandteil des politischen Zeremoniells, durch welches Titos Persönlichkeitskult aufgebaut und erhalten wurde, durch seine Besuche hielt er echte Kontakte mit der Bevölkerung aufrecht.

Eine Analyse von Titos Besuchen in Slowenien zeigt deren enge Wechselbeziehung zum damaligen innen- und außenpolitischen Geschehen. Im Zeitabschnitt 1945-1954 spiegelt sich in Titos Besuchen in Slowenien und den Empfängen von ausländischen Delegationen in Brdo der Umbruch in der jugoslawischen Außenpolitik nach der Kominformbüro-Resolution sehr deutlich wider: Während vor 1948 mehr Delegationen aus dem späteren Ostblock in Brdo eintrafen, gab es danach mehr Besuche aus dem westlichen Lager. In den Jahren 1955-1963 besuchten Slowenien mit Tito die meisten höchstrangigen Delegationen, vor allem aus afrikanischen und asiatischen Staaten, die sich später zu der sogenannten Blockfreienbewegung zusammenschlossen. Diese Besuche waren sehr pompös und verliefen unter starker Beteiligung der Bevölkerung und bei äußerster Medienwirksamkeit.

Im dritten Zeitabschnitt (1964-1972) waren Titos Besuche vor allem innenpolitischen Aktivitäten gewidmet, d.h. es handelte sich um Besuche slowenischer Städte, Ortschaften, Betriebe und verschiedener Veranstaltungen. Die diplomatische Tätigkeit in Brdo und Bled blieb nach wie vor lebhaft, die Besuche von ausländischen Staatsmännern in Slowenien wurden jedoch weniger zahlreich und pompös. Die letzte Periode war auch durch die Tatsache gekennzeichnet, dass Tito bereits betagt und kränklich war, folglich weniger durch Slowenien reiste, vielmehr verschiedene aus- und inländische Delegationen auf seiner Residenz in Brdo empfing. Brdo war auch seine letzte Residenz, von dort wurde er 1980 in das Klinische Zentrum in Ljubljana eingewiesen, wo er am 4. Mai starb.